

Město v ohrožení

O tom, jak byrokracie a normy ničí naše města

Petr Pelčák

Město je nejúžasnějším produktem a zároveň projevem kultury. Je zhmotněnou formou společného bytí. Jeho podoba je utvářena naším nahlížením na svět a na život čili filozofií, náboženstvím a uměním. To znamená naši historii, politikou, ekonomikou, vědou, vírou, etikou, architekturou, právním řádem... Město není nikdy doposledka dáno, je živým organismem. Přesto, či právě proto ho musíme stále naplňovat životem. To je odvěký závazek jeho obyvatel a každé společnosti. Závazek vůči generacím minulým i budoucím: žít tak, aby žila naše města. Pouze neustálým budováním města také žijí. Budování města rovněž znamená

vedení takového života, kterým město žije. K životu města nestačí udržovat v bezvadném stavu a chodu jeho techniku a mechaniku. To proto, že město není jenom prostor vysoké kumulace lidí, jejichž – pokud možno bezproblémovou – fyzickou existenci je třeba technicky zvládnout a zajistit. Město nežije díky své – a tedy naší – technice, ale díky své poetice. Kvalitu městského prostředí tudíž nestačí fyzikálně či matematicky změřit, spočítat, určit či předepsat, i když to zajisté také lze. Ale souborem čísel, parametrů a dat převedených do hmoty město nezískáme. Město totiž není jenom jeho matérie, tedy soubor budov a prostorů mezi nimi a infrastruktura

Brněnský Dornych. Historická ulice čerstvě přebudovaná dle současných norem, předpisů a technokratických představ o podobě města.

zajišťující jejich funkčnost. Bez toho zřejmě města není, ale město je stejně tak esprit, atmosféra, život... a především *forma* toho všeho.

Je jistě velmi obtížné definovat, co dělá Město Městem. Snadněji lze říci, co je nedělá. Například ne zdravotnictví a kanalizace. V tuniském Kairuanu tekou splašky po ulicích a zapáchá to jen což a přece, jaké je to Město. Nerozhoduje samozřejmě ani veliký počet obyvatel a domů. Vždyť na světě je věru mnoho statisíkových vesnic. Co vlastně je Město, co je na něm podstatného? Jisto jen to, že Město je paradox. Není totiž ani zcela přírodou, ani zcela umělým lidským dílem. Je zároveň břechtanem i přitesaným kamenem. Nelze je definovat, nelze říci, čím je. Je spíše možno je hledat, kde „leží“. A tu zase vidíme, že leží jednak, řekněme, na řece, jednak v myslích lidí. Jednak na mapě, jednak v dějinách. Že je zase snadnější určit, mezi čím leží, než kde leží. Že zcela určitě leží někde – mezi tělem a duchem. Mezi hříchem a spásou. Tímto nedostí přesným místním určením podobá se Město iracionálnímu číslu, které rovněž leží jen někde mezi čísly racionálními. Avšak k jednomu z čísel racionálních se stále více blíží... Číslo racionální je číslo statické, číslo iracionální je číslo dynamické. Není vlastně ani žádnou veličinou, nýbrž jen vyznačením směru k veličině. Jeho podstatou je tento směr, pohyb. Také podstatou Města je pohyb. [...] Město je krátce nejvíce Městem, je-li na něm vidět, jak z jeskyně roste k nebi. Poznáš-li na něm směr, kterým roste.

Celý esej českého předúnorového diplomata a poúnorového emigranta Ladislava Radimského, který pod názvem „Město“ a pseudonymem Petr Den napsal roku 1942 pro časopis *Život*, bychom si měli číst denně. Tak moudří však nejsme, a tak město dusíme a jeho pohyb svazujeme svěřací kazajkou zdánlivě racionálních předpisů a norem.

Normy považujeme za základní projev kultury. Jaksi mimoděk máme za to, že společnost, jež nemá norem, je společnost barbarská a primitivní. A že kulturu lze šířit a prohlubovat šířením a prohlubováním norem. Jenomže normou můžeme určit pouze věci kvantifikovatelné, spočítatelné a změřitelné. Norma je nástrojem techniky a v nevhodných rukou se obrací proti dobrému úmyslu, se kterým byla stvořena, vlastně proti svému vlastnímu smyslu. Problém nastává, když společnost ztratí dobrý vkus. Protože právě dobrý vkus je přirozeným projevem kultury. Je to obecná a sdílená hodnota založená výchovou, ale zároveň také – dle vídeňského urbanisty a univerzitního profesora Georga Francka – „nikoliv náhodný svazek sympatií a antipatií, nýbrž inteligence, která spočívá ve smyslovosti“. Byrokracie, která pracuje s normami bez dobrého vkusu, a tedy je užívá bez špetky inteligence a bez touhy po kráse čili mechanicky – buďto z pohodlnosti nebo z opojení mocí –, se stává technokracií ničící kulturu celé společnosti.

Tato námi vytvořená technokracie právě nyní ničí naše města. Je to dlouhodobý, a tudíž nenápadný proces. Je prost dramatičnosti, neboť k jejich destrukci místo raket plošně a bezhlavě používá normy. Tramvaje jsou nezdravě hlučné, a proto je nutné podél kolejí v ulicích zbudovat protihlukové stěny. Kam nechodí slunce, tam chodí lékař, a proto se nesmějí stavět městské

Aby mohla být zřízena pěší zóna v nově zrekonstruované Plotní ulici, která nemá obchodní parter a vlastně ani souvislé uliční fronty a nikam nevede (neboť na obou koncích ústí do čtyřproudové státní silnice 1. třídy), byla automobilová doprava svedena do paralelní ulice Dornych. Několik desetiletí plánované a vylepšované představy o ideálně fungujícím městě se konečně dočkaly realizace. Uprostřed ulice umístěné protihlukové stěny chrání obyvatele před hlukem tramvajů. Výrazně snižují přehlednost uličního prostoru, a tedy jeho bezpečnost. Snad nezpůsobí příliš nehod a zranění.

ulice s domovními bloky, protože blok má vždy jednu ze svých fasád bez slunečního osvětlení. To sídlištní zástavba složená z jednostranně ke slunci orientovaných deskových domů postavených na zelené louce takový tuberkulózní problém nepřináší. Příliš mnoho aut zahltní normální ulice a jejich křižovatky, a proto se ve městě místo ulic musejí stavět vícepruhové dálnice. Přes více než šest metrů širokou vozovku chodec bezpečně nepřejde, a proto se musejí uprostřed ulic zřizovat zachytné ostrůvky. Tím se ústí vozovky na městských křižovatkách roztáhne od fasády k fasádě a z veřejného prostoru ulice nic nezůstane. Kromě toho v ulicích téměř nelze vysazovat aleje, protože přes kmeny stromů řidiči nevidí. (Povzbudivé ale je, že lidé se dosud po ulicích pohybovat mohou, přestože jsou také neprůhledné.) Hluk z venkovního prostoru se u nás

neposuzuje jako všude ve světě uvnitř obytné místnosti, nýbrž dva metry před její fasádou, takže auta obyvatel domovního bloku překročí jen výjezdem z garáže akustické limity podmiňující povolení jeho výstavby. A od tramvajových kolejí musí být z těchto důvodů fasáda obytného domu vzdálena 60 metrů. Tudíž bez problémů lze tramvajové linky vést lukami. Pokud by nás ale napadlo je umístit do města, či dokonce do jeho ulic, pak je nutno stavět podél kolejí protihlukové stěny, jako nyní v Brně na Plotní ulici. Takže se vracíme na začátek odstavce. Da capo al fine. Jenomže koncem je v našem případě konec města.

Naše normy a předpisy přitom prostě a jednoduše nesledují účel či cíl, kterého má být jejich aplikací dosaženo. Často pouze předepisují jedno určité řešení (nebo jejich omezený výčet),

Ulice Křenová před ústím do Koliště čili hradební okruhu neboli brněnské Ringstrasse (v pozadí snímku) dříve a s čerstvou novostavbou části jižní fronty. Uliční zástavba sestávající z průčelí domů s okny obytných místností je nahrazena bariérou s úzkými okénky chodeb, městský obchodní parter plnou stěnou s garážovými vraty, místností na odpadky a trafostanicí. Stavba odpovídá našim stavebním předpisům a normám (obytné místnosti se neotevírají okna do ulice kvůli ochraně veřejného zdraví před hlukem města) a představám naší byrokracie. Musela být schválena stavebním úřadem, městskou částí i odborem rozvoje města a též památkové péče – je umístěna jen pár desítek metrů od hranice městské památkové rezervace v jejím ochranném pásmu.

jehož doslovným provedením se (mechanicky a primitivně) posuzuje splnění normou sledovaného úmyslu. A to přesto, že jeho naplnění většinou může být dosaženo několika různými řešeními, mnohdy chytrým nebo tvůrčím způsobem. Tak předpisy znemožňují užití elegantního řešení. Tedy takového, které jedním krokem vyřeší více problémů, a tím přinese úsporu.

Zároveň české předpisy a normy nejsou vydávány uceleně a adresně dle předmětů, které regulují, a kompetentním resortním ministerstvem, nýbrž současně také různými státními organizacemi a úřady. Tudíž si mnohdy jejich jednotlivé požadavky a ustanovení vzájemně odporují a zároveň vytvářejí nepřehlednou zmeř, v níž se nelze zorientovat. Například podobu schodiště určuje řada různých předpisů, byť

máme speciální normu pouze na schody. Té však návrhem schodiště pro kolaudaci stavby vyhovět nepostačuje. Navíc česká byrokracie při posuzování splnění stavební legislativy nepoužívá logiku, takže například nastává situace, kdy úředník požaduje použít na tvar schodů ve školní budově předpis o schodech v průmyslových výrobních halách, protože tato norma výslovně neříká, že ji nelze vztáhnout na školní stavby.

V takovém případě zajisté nejde o prozíravost, nýbrž o idiocii. Podobně jako při výkladu ustanovení o odstupu staveb (§ 25) vyhlášky o obecných požadavcích na využívání území (č. 501), jehož smyslem je zabránit zastínění obytných místností v bytových domech okolní zástavbou. Ustanovení říká: „Jsou-li v některé z protilehlých stěn sousedících staveb pro

↑↑ Novostavba v ulici Rumiště ležící na vnější hraně *glacis*, tedy na dostřel bývalým hradbám. Uliční parter bytového domu tvořený trojicí garážových vrat a dveřmi do místnosti komunálního odpadu napovídá mnohé o současných představách o podobě města a života v něm.

↑ Novostavba bytového domu v Mlýnské ulici doslova pár kroků od historického jádra Brna ilustruje současné povědomí architektů, úředníků a komunálních politiků o tom, co to je město, a dokládá skutečnost, že normy s kulturou mnoho společného nemají.

bydlení okna obytných místností, musí být odstup staveb roven alespoň výšce vyšší z protilehlých stěn.“ Kdo absolvoval základní školu, zná jednoduchou geometrickou konstrukci, jejímž výsledkem je stanovení větší vzdálenosti od kolmé stěny, než je její výška. Ta se jednoduše kružítkem sklopí na svoji základnu. Splnění ustanovení vyhlášky se proto vždy dokládalo prostým geometrickým zákresem, na němž se vyšší stěna sklápí z bodu svého styku s rovinou terénu po nejkratší spojnici vůči stěně nižší. Dle téhož principu se i stěny za fasádní rovinu zasunutých částí stavby, např. ustoupených podlaží, sklápěly ze své paty, tedy z místa svislého průniku stěny s horizontální rovinou proloženou patou fasády. Novým, tedy nynějším výkladem tohoto ustanovení na mnoha stavebních úřadech však je, že svislá rovina ustoupené části stavby se musí nejdříve vodorovně přesunout do pozice fasády čili do roviny stavební čáry, a teprve pak sklopit! Jeden moravský úřad dokonce požaduje posunout rovinu všech svislých stěn stavby včetně fasády až na čelní hranu do volného prostoru vysunutého balkonu! V těchto případech se nejedná pouze o naprostou dezinterpretaci záměru zákonodárce, ale také o negaci geometrie a zdravého rozumu. Úředník tu postupuje jako kubistický malíř, který nejprve přenese bez perspektivního zkreslení plasticitu zobrazovaného objektu na projekční plochu obrazu a pak takto zploštělou hloubku předmětu z různých pozic nahlíží. Jenomže cílem malíře je vytvořit iluzi, převést skutečnost na její uměleckou interpretaci. Kdežto cílem úředníkovy práce je realitu objektivně posoudit a na základě kritérií daných předpisem o ní objektivně a odůvodněně rozhodnout. Cílem zákonodárce píšícího vyhlášku bylo zabránit zastínění oken, a proto reguloval

odstupy stěn staveb. Pracoval s jevy reálného světa a jejich zákonitostmi danými matematikou, geometrií a fyzikou. Šlo mu o tvar objektů, jejich výšku, odstupy a stín. Dal je do matematicky, resp. geometricky jednoznačného vztahu, který je srozumitelný, protože je založený na vědeckém popisu a výkladu světa, jak nám byl ve školách předán. O takové přirozené či objektivní skutečnosti je možné vést diskuzi, v níž lze věcně argumentovat. Místo toho však byrokracie skutečnost deformuje, vytváří její fikci, aniž by sdělila pravidla této metamorfózy. Skutečné prostorové tvary stavby při posuzování potřebného odstupu různě iracionálně posouvá, čímž je tajemně mění, nepřihlížejíc přitom ke smyslu předpisu ani k zákonitostem matematiky a přírodních věd. V uvedeném případě například popírá objektivní skutečnost, že vrhat stín nemůže hmota, která neexistuje. Vytváří tak situaci, již není možné vyložit a uchopit rozumem, a proto o ní nelze logicky diskutovat. Objektivní, racionální a efektivní správní akt proměňuje v mysteriózní rituál, jehož pravidla a průběh určuje jenom úředník.

Přitom odstupy staveb jsou pro formu města důležitým kritériem. Město je vlastně hustota budov. Jejich blízkost. Ulice vytváří městský veřejný prostor jenom při určité limitní šířce. Kumulace staveb přináší množství nabídek, příležitostí, zážitků. Město funguje ve všech ohledech pouze tehdy, je-li kompaktní, je-li těsnou, hustou, a tudíž pevnou urbánní strukturou. Velké odstupy staveb čili jejich přílišná vzdálenost přináší řídkost zástavby, rozpad urbánní textury. Málo nabídek, příležitostí, zážitků – to je sídliště. Vždy neefektivní, drahé, vždy existující zároveň na úkor města i krajiny, tzn. přírody, a tedy udržitelnosti.

Proto se Kancelář architekta města Brna obrátila na Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, jež metodicky vede státní stavební úřady, se žádostí o podání jasného výkladu zmíněného předpisu. Z přípisu ministerstva řídicího územní, a tedy potažmo i hospodářský rozvoj země se dozvěděla, že „U staveb s různě ustupujícími podlažími v případě, že ustupují jen velmi mírně, jde stále o pokračující ‚zalomenou‘ stěnu, a výška se měří až k ‚atice‘ stavby. Pokud je ustoupení výrazné, tzn. že na ploché střeše se nachází samostatná hmota, pak její výška se nebude započítávat do posuzované výšky stavby. V uvedených případech nezbyvá než zvážit, kterému z těchto případů se posuzovaná stavba blíží, toto posouzení na základě konkrétní žádosti však přísluší pouze příslušnému stavebnímu úřadu.“ Tento čerstvý výklad ministerstva skutečně existující evropské země ustavuje situaci, kdy při „výrazném ustoupení“ platí jevy přirozeného světa a zákonitosti matematiky a geometrie, v případě „velmi mírného ustoupení“ tyto jevy a zákonitosti neplatí. Kde však leží ona hranice mezi mírným a výrazným ustoupením čili mezi skutečným a pohádkovým světem? Kde je ta čára, jejímž překročením se ocitáme v Bradavicích? Pojmy „velmi mírné ustoupení“ a „výrazné ustoupení“, se kterými ji ministerstvo vykládá, vyhláška sama ani ostatní stavební legislativa nezná. Státní byrokracie tedy udělila právo předem neodhadnutelného, věcně neodůvodnitelného, a tudíž naprosto nahodilého subjektivního rozhodnutí o tak zásadní věci, jakou je odstup a velikost staveb, a tedy způsob prostorového uspořádání města, každému jednotlivému stavebnímu úřadu. Když pejsek s kočičkou dělali dort, bylo zle pejskovi, který ho splácal ze všeho, co našel. My jsme dnes v situaci, kdy realitu mění v kaši a tu

Ze svého dětství slyším obraty „někomu pomuchlat fasádu“ a „rozbít ciferník“ jako synonyma. Snad jsem to tehdy kopíroval a dnes si vybavil správně. V italštině jsou dokonce slova tvář a fasáda, tedy *faccia* a *faciatta*, přibližná. Proto se domy obracely průčelím do veřejného prostoru města, tvář k lidem. Dnes se do ulice obracejí zády, někdo by rozšafně řekl prdelí. Ovšem moc sexy to není. Vlastně to není žádná prdel, ale velmi vážný problém měst a smutný důsledek našich stavebních předpisů i názorů a rozhodování byrokracie, které chrání veřejné zdraví (do roku 2012 zdraví lidu). Proto nedovolí umístit okna obytných místností na uliční fasádu čili směrem do rušného města. Zásadní ránu jeho tradiční tvářnosti s průčelími domů orientovanými do ulice zasazuje vedení tramvajové linky v ní, jak vidíme na novém úseku západní fronty historické radiály Brna, Vídeňské.

bezhlavě plácá do beztvaré formy naše byrokracie, ale špatně je nám. A ještě hůř se vede našim městům.

„Norma a předpis,“ psal ve IV. ročníku časopisu *Architektura* v roce 1942 Karel Honzík, „by měly být pojímány nejspíše jako rámec, který třeba nejprve naplnit tvořivým činem, nikoliv jako soustava, která má být provozována mechanicky. Podle toho by se stal také úředník spíše tvůrčím činitelem, který do svého rozhodnutí vkládá osobní výběr, nežli mechanickou výkonou silou, která jen přihlíží, zda byl předpis do písmene vykonán.“ Takovou úvahu ještě mohl formulovat člověk vyrostlý na začátku minulého století v monarchii a žijící mezi válkami za první

československé republiky. Myslet něco takového vážně má totiž jeden základní předpoklad: důvěru. Vzájemnou důvěru. Důvěru ve společnost, v níž žijeme. Tu nám diktatura proletariátu sebrala. Přitom zřejmě jediné východisko z nynější sebedestruktivní situace, totiž absolutní reset našich norem, nejlépe spojený s resetem byrokracie, je v dnešní populistické éře nedosažitelné. Pouze řečnickou tak nejspíše zůstane otázka, zda je opravdu nevyhnutelné naše města a naši po předcích zděděnou městskou kulturu zničit. Karel Honzík si byl za protektorátu, kdy citovanou glosu formuloval, nebezpečí bezhlavé absolutizace norem vědom. Svůj text však zakončil optimisticky axiomem, že „není to norma, která

řídí člověka, nýbrž člověk, který řídí normy“. Dnes nám nezbývá než jeho závěr prohozením slov norma a člověk parafrázovat, neboť podmět s předmětem jsme již v tomto ohledu zaměnili.

Naše strpení této proměny významů a rolí, vyjádřené onou záměnou aktivního větného členu za trpný, přináší pasivitu. A pasivita znamená rezignaci. Mimo jiné na udržení formy. Forma je jedna z nejvyšších kvalit a hodnot, protože je vlastně zbytečná. Stejně jako je čirým luxusem, je kyslíkem nutným pro žití kultury. Ale my jsme na její zásadní význam pro život města zapomněli.

Nikoliv náhodou přešla móda rodinného oblečení na barevné, snadno udržovatelné pyžamo. „Just Casual“: tričko není nikdy dost velké a plandavé kalhoty nejsou nikdy dost volné. Při rodinné procházce obchodním centrem nesmí nic stahovat. Fleky od zmrzliny zmizí v příštím bubnu automatické pračky. Bývaly-li na počátku moderní doby děti nastrojeny jako malí dospělí, pak dnes dospělí vypadají jako malé děti. Vzdání se obsahu, vzdání se postoje přichází s koncem světa jako našeho protějšku (die Welt als Gegenüber).

Tak vystihl švýcarský kunsthistorik Beat Wyss již před patnácti lety naši ztrátu smyslu pro formu v knize *Die Welt als T-shirt*. Jenomže povědomí o významu formy, ba povědomí o její existenci ztratili i ti, kdo kulturu vždy tradičně – a v první řadě – aktivně vytvářeli, totiž architekti. Nejenom

že již nedokážou navrhnout městskou situaci, ale ani nevědí, že město je smyslem a cílem jejich práce. Těžko soudit, zda rozhodující roli v tom sehrálo vyrůstání na sídlišti a jeho dodnes trvající adorace jako ideálního obytného prostředí, či nepřehledné množství mnohdy si protičících a absurdních norem a předpisů, které musejí projektem naplnit. A tím ničit město. Možná jsme si také dosud plně neuvědomili konsekvence skutečnosti, kterou v rozhovoru s Francescem Collottim před pár lety glosoval Mario Botta:

Ještě stále mne překvapuje, že na otázku, kde je nejvyšší životní kvalita, kde dává prostor největší pocit blaha, kde je největší pohodlí, největší komfort, všichni odpoví: „V historických centrech měst Itálie“, a nikdo neřekne: „Na periferiích v Holandsku“, kde je klimatizace a dostatek parkovacích míst pod domem.

Rezignací na budování města a vytváření jeho kultury, projevenou předáním veškeré moci technokracii, a hodnotovou orientací na dostatek parkovacích míst pod domem se odsuzujeme k životu na periferii. Bohužel ne té holandské. ■

Fota: autor, historické snímky archiv autora.

Petr Pelčák (1963),
architekt.

